

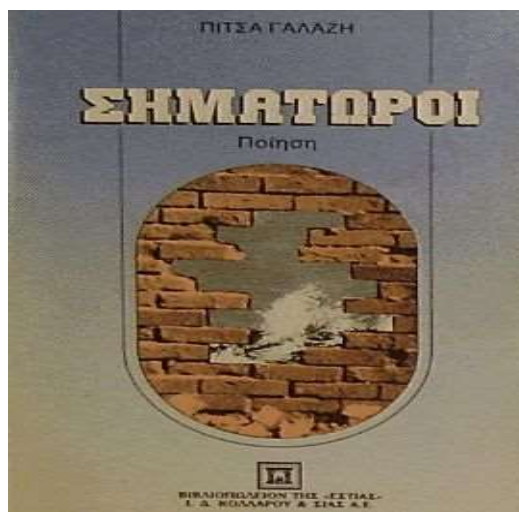

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ Κ.Κ.

Πίτσα Γαλάζη, «Αμμόχωση XXIV»,¹ (ΚΚΛ Β΄, σ. 286)

1. Εισαγωγή: Η ποιητική συλλογή *Σηματωροί*

Το ποίημα «Αμμόχωση XXIV» περιλαμβάνεται στην όγδοη ποιητική συλλογή της Πίτσας Γαλάζη με τίτλο *Σηματωροί*, η οποία είχε δημοσιευτεί το 1983.² Η συλλογή αποτελείται από δύο μέρη, εκ των οποίων το πρώτο είναι ομότιπλο και το δεύτερο φέρει τον τίτλο «Αμμόχωση». Το πρώτο μέρος («Σηματωροί») είναι αφιερωμένο στον Ευαγόρα Παλληκαρίδη³ και περιλαμβάνει 22 ποιήματα, ενώ το δεύτερο μέρος («Αμμόχωση») είναι αφιερωμένο στη μητέρα της ποιήτριας⁴ και περιλαμβάνει 24 ποιήματα. Πέρα από τις αφιερώσεις της Γαλάζη, υπάρχει και μια προμετωπίδα σε κάθε ποιητική ενότητα: για την ενότητα *Σηματωροί*, η ποιήτρια επιλέγει στίχους από τα «Τρία κρυφά ποιήματα» του Γ. Σεφέρη, ενώ για την ενότητα «Αμμόχωση», στίχους από τα *Τέσσερα κουαρτέτα* του Τ. Σ. Έλιοτ. Στην όλη συλλογή προτάσσεται ένα σύντομο απόσπασμα από τα *Ανοιχτά Χαρτιά* του Οδ. Ελύτη.

Όλα τα ποιήματα της συλλογής αριθμούνται με αύξοντες λατινικούς αριθμούς. Έτσι, κατά την παράθεσή τους, χρησιμοποιείται αφενός το όνομα της ποιητικής ενότητας στην οποία είναι ενταγμένα και, αφετέρου, ο αντίστοιχος αύξων λατινικός αριθμός. Η συγκεκριμένη ποιητική συλλογή της Πίτσας Γαλάζη τιμήθηκε το 1984 από το Υπουργείο Παιδείας της Κύπρου με κρατικό βραβείο, το οποίο όμως η ποιήτρια δεν αποδέκτηκε. Το υπό μελέτη ποίημα είναι το τελευταίο της ενότητας «Αμμόχωση» και ολόκληρης της συλλογής. Κάτω από αυτό στην έκδοση της Εστίας

¹ Περίοδοι διδασκαλίας: 2 (Σύμφωνα με τον Προγραμματισμό του Μαθήματος της Λογοτεχνίας Β΄ Λυκείου Κ.Κ. για τη σχολική χρονιά 2024-2025: https://sch.cy/sm/377/program_logot_b_lyk_kk.pdf (Ημερ. ανάρτησης: 23 Αυγούστου 2024)

² Η συγκεκριμένη συλλογή μαζί με την *Υπνοπαιδεία* (1978) θεωρούνται από τα ώριμα βιβλία της ποιήτριας: Βλ. Γιώργος Κεχαγιόγλου – Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Ιστορία της νεότερης Κυπριακής Λογοτεχνίας* [Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, LI], Λευκωσία, 2010, σ. 611.

³ Πίτσα Γαλάζη, *Σηματωροί*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, 1983, σ. 11.

⁴ Ο.π., σ. 59.

σημειώνεται το χωροχρονικό πλαίσιο συγγραφής όλων των ποιημάτων της συλλογής (Λεμεσό, Οκτώβρης – Δεκέμβρης 1982).

2. Λίγα λόγια για τη συγγραφέα Πίτσα Γαλάζη:

Φιλολογικό ψευδώνυμο της ποιήτριας Πίτσας Μόρτη - Σωτηρίου. Γεννήθηκε στο Παλαιχώρι το 1940, αλλά έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής της στη Λεμεσό. Πέθανε στις 15 Φεβρουαρίου 2023. Μετά από την αποφοίτησή της από το Αθηναϊκό Γυμνάσιο της Λεμεσού, το 1959, πήγε στην Αθήνα όπου σπούδασε πολιτικές και κοινωνικές επιστήμες στην Πάντειο Σχολή, ενώ στην ίδια σχολή παρακολούθησε και μαθήματα δικαίου και δημοσίων σχέσεων. Η Πίτσα Γαλάζη ήταν μέλος της ΕΟΚΑ και μάλιστα για τη δράση της συνελήφθη όταν ήταν μαθήτρια, στη Λεμεσό. Το φιλολογικό ψευδώνυμο Γαλάζη της το έδωσε άθελά του, ένας καθηγητής της μια μέρα που φορούσε ένα γαλάζιο φόρεμα.

Η ποίηση, όπως ανέφερε σε συνεντεύξεις της, ήταν στο επίκεντρο της ζωής της. Ανήκει στη λεγόμενη ποιητική «Γενιά της Ανεξαρτησίας» (ή «Γενιά του 1960»). Με την ποίηση μπόρεσε να ξεπεράσει όλες τις δυσκολίες που της έτυχαν. Μεταξύ 1966 και 1969 εργάστηκε στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου, όπου είχε την ευθύνη διάφορων ραδιοφωνικών προγραμμάτων πολιτιστικού περιεχομένου.

Αργότερα εργάστηκε ως δημοσιογράφος. Συνεργάστηκε με εφημερίδες και περιοδικά, κυρίως σε θέματα φιλολογικά. Από το 1970 εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Λεμεσό. Διετέλεσε μέλος της συμβουλευτικής επιτροπής γραμμάτων του υπουργείου Παιδείας της Κύπρου, μεταξύ 1971 και 1973. Υπήρξε μέλος της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, καθώς και αντιστοίχων λογοτεχνικών σωματείων της Ελλάδας. Υπήρξε μέλος της ομάδας έκδοσης του περιοδικού *Επιθεώρηση Λόγου και Τέχνης*. Με διακεκριμένα μέλη της πνευματικής ζωής της Ελλάδας διατηρούσε στενές σχέσεις.

Έργο:

Στα κυπριακά γράμματα εμφανίστηκε ενώ ήταν ακόμη μαθήτρια γυμνασίου. Φοιτήτρια στην Αθήνα, εξέδωσε εκεί την πρώτη της ποιητική συλλογή με τίτλο *Στιγμές Εφηβείας* (Αθήνα, 1963), εμπνευσμένη από τον κυπριακό απελευθερωτικό αγώνα του 1955 - 59. Ακολούθησαν δώδεκα (12) ποιητικές συλλογές.

Για την ποιητική της συλλογή *Σηματωροί* (1984) τιμήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας της Κύπρου με κρατικό βραβείο, το οποίο όμως δεν αποδέχτηκε. Με κρατικό βραβείο ποίησης τιμήθηκε και η ποιητική της συλλογή *Δέντρα και Θάλασσα*.⁵ Η ποιητική συλλογή της *Τα πουλιά του Ευστόλιου και ο Έγκλειστος* τιμήθηκε με το βραβείο Λάμπρου Πορφύρα της Ακαδημίας Αθηνών (1999).

⁵ Γ. Κεχαγιόγλου – Λ. Παπαλεοντίου, *Ιστορία της νεότερης Κυπριακής Λογοτεχνίας...*, ό.π.

3. Ενδεικτικοί Δείκτες επιτυχίας και Δείκτες Επάρκειας:⁶

ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα	Οι μαθητές/μαθήτριες να είναι σε θέση: ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ Διδακτέα
<ul style="list-style-type: none">• Να αναγνωρίζουν στα ποιητικά κείμενα το ποιητικό υποκείμενο.	<ul style="list-style-type: none">- η «φωνή που μιλάει» (=ποιος είμαι ή τι είμαι εγώ που σας μιλώ) στα ποιητικά κείμενα:<ul style="list-style-type: none">α. το ποιητικό υποκείμενο μιλάει με το «εγώ» ή με το «εσύ» (λ.χ. η μελαγχολική ποίηση των νεορομαντικών και νεοσυμβολιστών ποιητών του μεσοπολέμου)β. το ποιητικό υποκείμενο μιλάει με το «εμείς» ή με το «εσείς» (λ.χ. η μετάβαση από το «εγώ» στο συλλογικό «εμείς»)γ. το ποιητικό υποκείμενο υποβάλλει την παρουσία μιας περσόνας, μιας επινοημένης μορφής που μένει να ανιχνευθεί
<ul style="list-style-type: none">• Να κατανοούν τη σημασία του ποιητικού λεξιλογίου και να αντιλαμβάνονται τον συγκινησιακό χαρακτήρα της ποίησης.	<ul style="list-style-type: none">1. η μεταφορική σημασία των λέξεων στα ποιήματα και η λειτουργία των λέξεων ως συμβόλων2. το ποιητικό σύμβολο ως εμπλουτισμένο γλωσσικό σημείο με μεταφορικές σημασίες/συνδηλώσεις (πέρα από την κυριολεκτική, λ.χ. ο Οδυσσέας, η Ελένη, τα τείχη)3. η συγκινησιακή αλληλουχία των λέξεων από την οποία προκύπτει το «νόημα» ενός ποιήματος, η ποίηση ως έκφραση συναισθήματος και συγκίνησης
<ul style="list-style-type: none">• Να αναγνωρίζουν τα βασικά σχήματα λόγου της ποιητικής γλώσσας και να αντιλαμβάνονται τη λειτουργία τους.	<ul style="list-style-type: none">1. σημασιολογικά σχήματα λόγου: (μεταφορά, μετωνυμία, συνεκδοχή, παρομοίωση, ειρωνεία, αλληγορία, προσωποποίηση, υπερβολή) και2. συντακτικά σχήματα λόγου: (ανακόλουθο, υπερβατό, χιαστό, κύκλος πρωθύστερο, παρήχηση, ομοιοτέλετο, ομοιοκάταρκτη, επίταξη επιθέτου, επανάληψη, παραλληλία)
<ul style="list-style-type: none">• Να διακρίνουν τη συλλογικότητα στη λογοτεχνία «του εμείς» και την ατομικότητα στη λογοτεχνία «του εγώ».	<ul style="list-style-type: none">- Ο επικός-ηρωικός χαρακτήρας της ποίησης «του εμείς» και ο λυρικός χαρακτήρας της ποίησης «του εγώ»
<ul style="list-style-type: none">• Να κατανοούν τους τρόπους με τους οποίους τα ιστορικά γεγονότα επιδρούν στη ζωή των ανθρώπων, διαμορφώνοντας την ατομική/συλλογική συνείδησή τους.	<ul style="list-style-type: none">- το ιστορικό πλαίσιο των λογοτεχνικών έργων: χρόνος, χώρος, ιστορικά γεγονότα, χαρακτήρες, οπτική γωνία- η επίδραση που ασκούν οι ιστορικές εξελίξεις στις πράξεις, τα αισθήματα και τις αντιδράσεις των ηρώων

⁶ Όπως παρατίθενται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Λογοτεχνίας Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης: <https://logom.schools.ac.cy/index.php/el/logotechnia/analytiko-programma> (Ημερ. ανάρτησης: 28 Αυγούστου 2024). Σημείωση: Περιλαμβάνονται Δείκτες λογοτεχνικού γραμματισμού, Δείκτες αξιακού περιεχομένου και Δείκτες διά βίου μάθησης.

<ul style="list-style-type: none">• Να αντιλαμβάνονται τη διαλεκτική σχέση της κυπριακής λογοτεχνίας με την ευρύτερη νεοελληνική λογοτεχνία, την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια.	<ul style="list-style-type: none">- συνανάγνωση κειμένων Ελλήνων λογοτεχνών με κείμενα της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας λογοτεχνίας- παραλληλισμός των γνωρισμάτων της κοινωνίας της Κύπρου, όπως αποτυπώνονται στα λογοτεχνικά κείμενα, με εκείνα άλλων σύγχρονων κοινωνιών- ερμηνεία των κειμένων της κυπριακής λογοτεχνίας με βάση τα ιδιαίτερα γεωφυσικά, ανθρωπολογικά, ιστορικά δεδομένα του νησιού
<ul style="list-style-type: none">• Να αναπτύσσουν την ικανότητα προσδιορισμού, κατανόησης, έκφρασης, δημιουργίας και ερμηνείας των εννοιών, των αισθημάτων, των περιστατικών των απόψεων και των τρόπων με τους οποίους η λογοτεχνία επεξεργάζεται και ανασυγκροτεί την πραγματικότητα.	<ul style="list-style-type: none">- σύλληψη νοήματος/νοημάτων- αναδίγηση περιεχομένου- προσδιορισμός νοημάτων, θεμάτων, δομικών στοιχείων, αφηγηματικών τεχνικών, σχημάτων λόγου, συμβόλων- επεξήγηση, ανεύρεση «κρυμμένων» νοημάτων, διασαφήνιση/σχολιασμός λέξεων, φράσεων, χωρίων- αναγνώριση και χρήση διαφορετικών πηγών, έρευνα, συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών, χρήση βοηθημάτων- προφορική και γραπτή διατύπωση απόψεων και επιχειρημάτων, δημιουργική γραφή και λογοτεχνική δημιουργία

ΕΜΦΑΣΕΙΣ

Α. Λογοτεχνικός Γραμματισμός: αναγνώριση ποιητικού υποκειμένου, κατανόηση σημασίας ποιητικού λεξιλογίου, αναγνώριση βασικών σχημάτων λόγου της ποιητικής γλώσσας, διάκριση ανάμεσα στη λογοτεχνία «του εμείς» και την λογοτεχνία «του εγώ»

Β. Θεματική/ Αξιακό περιεχόμενο: κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η Ιστορία επενεργεί στη διαμόρφωση της ατομικής και της συλλογικής συνείδησης, αντίληψη της διασύνδεσης της κυπριακής λογοτεχνίας με τη νεοελληνική, καλλιέργεια ιστορικής μνήμης

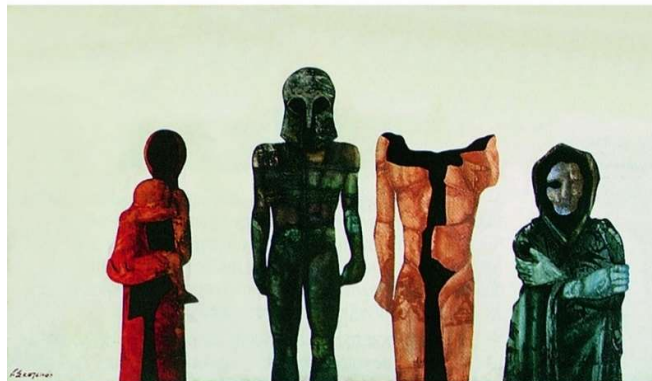
Γ. Ικανότητες Διά Βίου Μάθησης: ικανότητα σύλληψης νοημάτων και προσδιορισμού συμβόλων, καθορισμός του τρόπου με τον οποίο η λογοτεχνία επεξεργάζεται την πραγματικότητα

4. Η κυπριακή Γενιά της Ανεξαρτησίας

Η Πίτσα Γαλάζη, μαζί με τον Θεοδόση Νικολάου, τον Ανδρέα Παστελλά, τον Θεοκλή Κουγιάλη, τον Κώστα Βασιλείου, τον Κυριάκο Χαραλαμπίδη, τον Μιχάλη Πασιαρδή, τον Φοίβο Σταυρίδη, τον Κώστα Π. Μιχαηλίδη, τον Κυριάκο Πλησή, τον Σοφοκλή Λαζάρου, την Κλαίρη Αγγελίδου, την Έλλη Παιονίδου, την Ντίνα Κατσούρη, τον Άνθο Λυκαύγη, τον Πολύβιο Νικολάου, τον Ανδρέα Χριστοφίδη και άλλους είναι οι εκπρόσωποι της ποίησης της λεγόμενης **Γενιάς του 1960 (ή Γενιάς της Ανεξαρτησίας)**, μιας γενιάς η οποία βίωσε το αισιόδοξο κλίμα που δημιούργησε η ίδρυση της Κυπριακής Ανεξαρτησίας, αλλά και τις διαψεύσεις και τα τραγικά γεγονότα

που ακολούθησαν, με αποκορύφωμα τα τραγικά γεγονότα του 1974. Στην ποιητική παραγωγή αυτής της γενιάς παρατηρείται μια αξεδιάλυτη πραγμάτευση προσωπικών θεμάτων και υπαρξιακών ανησυχιών, με τη διάφευση από τις πολιτικές εξελίξεις στην Κύπρο αλλά και στην ιδεολογική έκπτωσηση.⁷

Γιώργος Σκοτεινός, «Αντίσταση 1974»

Αμμόχωση XXIV

Μικρέ Σολωμέ σε λένε Ευαγόρα*
και γράφεις τον ύμνο μας
Μικρέ Σολωμέ με τον στραγγαλισμένο ύμνο
και το συμπυκνωμένο δάκρυ στο σύνορο
Τα μονοπάτια και τα σκαλοπάτια σου
κατεδαφίσαν οι εποχούμενοι 5

Αναβατόρια ανελκυστήρες ασανσέρ
ψηλά ανεβάζουν δεν ψηλαφίζουν
και απομακρύνουν από το χώμα σου

Εγώ που παράδωσα στη γη αγάπες κι όνειρα πολλά 10
για να γίνουν πατρίδα
Εγώ που είχα πατρίδα και δεν έχω πια
ο μέτοικος ποιητής
των ονείρων ο πρόσφυγας
ψάλλω τη λειτουργία να τελειώσω 15
παλαιο-λόγος
σε χρόνο που τρώει τον λόγο
την αρχή διαγράφοντας

Λεμεσός
Οκτώβρης – Δεκέμβρης 1982

⁷ Γιώργος Κεχαγιόγλου – Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Ιστορία της νεότερης Κυπριακής Λογοτεχνίας...*, σ.472.

5. Ενδεικτική πορεία διδασκαλίας:

A. Δημιουργία κλίματος δεκτικότητας:

1. Οι μαθητές/-τριες ενημερώνονται πως το ποίημα προέρχεται από την ποιητική συλλογή *Σηματωροί* και ο/η διδάσκων/-ουσα δίνει τόσο πληροφορίες που αφορούν τη συλλογή, όπως καταγράφονται πιο πάνω, όσο και τη σημασία της λέξης:

σηματωρός ο [simatorós]: (ναυτ.) υπαξιωματικός ή ναύτης του πολεμικού ναυτικού επιφορτισμένος με τη λήψη και την εκπομπή των σημάτων.

[λόγ. σηματ(ο)- + αρχ. -ωρός (< αρχ. ὥρα ἄφροντίδα) κατά τα θυρωρός, πυλωρός απόδ. γαλλ. homme des signaux]⁸

2. Ακολουθως, ο/η εκπαιδευτικός θυμίζει στους/στις μαθητές/-τριες πως η Π. Γαλάζη είχε ενεργό συμμετοχή στον αγώνα της ΕΟΚΑ, με τέτοια δράση που οδήγησε μέχρι και στη σύλληψή της όταν ήταν ακόμη μαθήτρια, και ότι θαύμαζε όσους κατάφεραν να κερδίσουν την υπέρτατη ελευθερία υπερασπιζόμενοι την πατρίδα τους.⁹ Έπειτα, ζητά από τους/τις μαθητές/-τριες να σκεφτούν και να καταγράψουν στο τετράδιό τους τη διασύνδεση ανάμεσα στον τίτλο της συλλογής και την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής κατά την οποία δημοσιεύεται αυτή, καθώς επίσης και σε συνδυασμό με τη θεματολογία που απασχολεί τη λογοτεχνική γενιά στην οποία εντάσσεται η Γαλάζη.

B. Ανάγνωση του ποιήματος από τον/την εκπαιδευτικό – πρώτα σχόλια μαθητών/-τριών (σκέψεις και συναισθήματα)

Τίτλος ποιήματος: «Αμμόχωση» τιτλοφορείται η δεύτερη ενότητα της ποιητικής συλλογής *Σηματωροί*. Η λέξη αυτή υπάρχει τόσο ως ουσιαστικό όσο και ως μετοχή («αμμοχωσμένη») σε πολλά από τα ποιήματα αυτής της ενότητας. Αναφέρεται στην πόλη της Αμμοχώστου («Πολιτεία δυο φορές βαφτισμένη ελληνικά / λόγος π' αχνίζει της μητέρας τον κόρφο / το πένθος αδελφού ιλαρύνοντας [...] Και πάλι **αμμόχωση** / οδύνη χόρτου και καμένου ανθού»)¹⁰.

Παρόλο που η καταγωγή της Γαλάζη δεν ήταν από την Αμμόχωστο, η πόλη ενδεχομένως να συμπυκνώνει, για την ποιήτρια, αφενός την ταυτότητα του νησιού, αφετέρου όλο το μέγεθος της τραγωδίας που έχει συντελεστεί μετά από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο

⁸ https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CF%89%CF%81%CF%8C%CF%82&dq=

⁹ «Γιατί η Γαλάζη, μοιραία, ανήκει στον “Κύκλο των χαμένων ποιητών” που έφτιαξαν το μεγαλειώδες και ανεπανάληπτο εκείνο έπος του 1955-59. Ας μην ξεχνάμε πως, σχεδόν όλοι, οι εκτελεσθέντες από τους Άγγλους ήρωες της ΕΟΚΑ, εκτός από γενναίοι μαχητές, ήταν και υπέροχοι ποιητές, άσχετα αν δεν πρόλαβαν να ολοκληρώσουν και να κωδικοποιήσουν το έργο τους». Στο: Χρήστος Μαυρής, «*Να φυσάς να γεμίζουν οι λέξεις πουλιά*». Ένα βιβλίο για την ποίηση της Πίτσας Γαλάζη, Λευκωσία, 1999, σσ. 15-16.

¹⁰ Πίτσα Γαλάζη, *Σηματωροί*, «Αμμόχωση, Ι», Εστία, Αθήνα, 1983, σ. 61.

(«Ανοίγει η αγκαλιά της βιασμένης,/ της αμμοχωσμένης, της μυστικής/ Ξυπνά η Αυλίδα πλένοντας με το αίμα της θυσίας / κι ο Τεύκρος πάει να συναντήσει / τη μοίρα του, και τη δική μας»).¹¹ Η απώλεια της Αμμοχώστου σηματοδοτεί το τέλος της εποχής της αθωότητας, η γη από «γη των κοριτσιών που γελούν» γίνεται «γη της πικραμένης Παναγιάς και τ' άδικου χαμού». Η Αμμόχωστος, ως η ιστορική συνέχεια της αρχαίας Σαλαμίνας, συνδηλώνει τη μνήμη του Τεύκρου και του Ευαγόρα, την αγωνιστικότητα, την υπερηφάνεια. Το συγκεκριμένο ποίημα είναι το τελευταίο της ποιητικής ενότητας «Αμμόχωση», μα και της συλλογής *Σηματωροί*.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Α

Στίχοι 1-2: Μικρέ Σολωμέ σε λένε Ευαγόρα και γράφεις τον ύμνο μας

Ο/Η εκπαιδευτικός ζητά από κάποιον/-α μαθητή/τρια να διαβάσει τα σχόλια στη σελίδα 286 του εγχειριδίου *Κείμενα Κυπριακής Λογοτεχνίας* (τεύχος Β'), από τα οποία αντλούμε την πληροφορία πως «Η ενότητα “Σηματωροί” της ομώνυμης συλλογής είναι αφιερωμένη “Του πιο Μικρού κληρονόμου του Σολωμού, του ΕΥΑΓΟΡΑ, τ' ανάδοχου των ποιητών του τόπου μου” ή “ποιητή κληρονόμου”». Το συγκεκριμένο ποίημα είναι το τελευταίο της δεύτερης ποιητικής ενότητας της συλλογής με τον τίτλο *Αμμόχωση* (η πρώτη είναι ομότιτλη με τη συλλογή), μα και όλης της ποιητικής συλλογής.

Ο Ευαγόρας, είναι αυτός που φέρει εγγενώς το καλό, φέρει το *ευ-* και μέσα από το έργο και τον αγώνα του έχει επηρεάσει καθοριστικά την ποιήτρια.¹² Ο Ευαγόρας είναι ένας *Σηματωρός*, ένας εργάτης της Ελευθερίας που έχει επιφορτιστεί με τη λήψη και την εκπομπή – μέσα από τον προσωπικό του αγώνα μα την ποίησή του – σημάτων προς όλους όσοι δεν μπορούν αυτοδύναμα να λάβουν τα πανανθρώπινα μηνύματα για αλληλεγγύη, αυτοθυσία και αγώνα για εσωτερική ελευθερία.

¹¹ Ο.π., «Αμμόχωση III», σ. 67.

¹² «Στο ταξίδι μου στην Κύπρο το 1975 μετά την εισβολή του Απίλα II, με την προτροπή του κριτικού Ανδρέα Καραντώνη και της πεζογράφου Τατιάνας Μιλλιέξ, γνώρισα την ποιήτρια Πίτσα Γαλάζη. Από την πρώτη μας συνάντηση εντοπίσαμε τα κοινά μας σημεία για την Πατρίδα και την ένωση της Κύπρου με την μητέρα Ελλάδα, όπως έλεγαν. Η ποιήτρια με ξενάγησε στον τόπο της και οι δυο μας με το αυτοκίνητό της επισκεφθήκαμε διάφορες μεριές της νήσου. Μαζί της επισκέφθηκα τα Φυλακισμένα Μνήματα. Από το αυτοκίνητό της έβγαλε μία ωραία μεγάλη ανθοδέσμη, «για τα μνήματα», μου είπε. «Είναι 13 οι θαμμένοι. Βάλε ένα τριαντάφυλλο στο μνήμα του καθενός». Πάνω στο μνήμα όμως του Ευαγόρα Παλληκαρίδη, του πιο μικρού νεκρού, τοποθέτησε η ίδια ένα ματσάκι μενεξέδες. Τα έβαζε σε κάθε της επίσκεψη. **Δεν τον γνώρισε προσωπικώς, αλλά η γενναία του ζωή και το ποιητικό του ταλέντο, που προμηνυόταν λαμπρό, την έκανε να αισθάνεται ενοχή για την δική της ζωή και ποίηση. Ένωθε πως συνέχιζε την ζωή της ταυτισμένη με τον αδικοχαμένο ποιητή**». ¹² στο Ελένη Λαδιά, «Πίτσα Γαλάζη (1940-2023), λόγος για μία κορυφαία ποιήτρια»: <https://diastixo.gr/epikaira/apopseis/19860-galazi-poihtria-ladia> (δική μας υπογράμμιση).

Το ποιητικό υποκείμενο, λοιπόν, απευθύνεται στον ήρωα και ποιητή Ευαγόρα Παλληκαρίδη¹³ μέσα από ένα πληθυντικό «μας», μέσα από μια μνήμη συλλογική.¹⁴ Το βουβό, όπως θα δούμε στη συνέχεια, πρόσωπο του Ευαγόρα Παλληκαρίδη,¹⁵ ως να βρίσκεται απέναντι στο ποιητικό υποκείμενο και μέσα σε ένα πλαίσιο *δράματος*, γίνεται δέκτης των λόγων του ποιητικού υποκειμένου σε χρόνο ενεστώτα («λένε» / «γράφεις») με σύνδεση κατά παράταξη.

Στον πρώτο στίχο του ποιήματος, πέρα από το όνομα του Ευαγόρα, περιλαμβάνεται και το όνομα «Σολωμός».¹⁶ Προφανώς, πρόκειται για τον εθνικό μας ποιητή Διονύσιο Σολωμό – έναν ακόμη σηματοωρό –, τον πατέρα του «Ύμνου εις την Ελευθερία», με τον οποίο ο Ευαγόρας είναι ομότεχνος. Είναι ενδιαφέρον πως ο Ευαγόρας μαζί με τον Σολωμό πρωταγωνιστούν ακόμη μια φορά μαζί, στο πρώτο ποίημα της συλλογής («Σηματοωροί Ι», *Πλατεία Σολωμού – Κύπρος 1980*¹⁷) μέσα από το οποίο το ποιητικό υποκείμενο απευθύνεται, όμως, στον Σολωμό αναφέροντας και τον Ευαγόρα, τον οποίο επενδύει με αυτά που θεωρεί ως τις κύριες ιδιότητές του. («Μέθυσε λοιπόν Σολωμέ / καθώς ξεχνιέσαι απόκληρος/ μες στις πλατείες και στις συμβολές που σ' έστησαν / για να ρυθμίσεις την τροχαία [...] κι ο πιο μικρός ο κληρονόμος σου ο Ευαγόρας / ο υμνητής, ο αμύντορας, το κρίνο του Μαρτιού / έσκυψε το κεφάλι κι έβαλαν / στους στίχους του στυπόχαρτο / και στ' όνομά του οι γομολάστιχες τρίβονται / και καταλυούνται να το σβήσουν»).

Στο ποίημα «Αμμόχωση XXIV» η σχέση ανάμεσα στους δύο ποιητές ρυθμίζεται, καταρχάς, μέσα από τον επιθετικό προσδιορισμό «μικρέ». Στην ποιητική συλλογή της Γαλάζη *Τα πουλιά του Ευστολίου και ο Έγκλειστος* διευκρινίζεται στις *Σημειώσεις* πως το επίθετο «Μικρός» που χρησιμοποιείται ως ουσιαστικοποιημένο, στο δεύτερο (2) ποίημα της ως άνω ποιητικής σύνθεσης («Ο Μικρός να μετρά συλλαβές/ η φωνή να καμπανίζει στα ...ία»),¹⁸ παραπέμπει στον Ευαγόρα.¹⁹ Στο συγκεκριμένο ποίημα το επίθετο «μικρός» προτάσσεται του ονόματος του Σολωμού («μικρέ Σολωμέ») παραπέμποντας, αφενός, στο νεαρότατο της ηλικίας του ποιητή - Παλληκαρίδη, αφετέρου ίσως υποδεικνύει και τη σχετικά πιο πρόσφατη παρουσία του ήρωα της ΕΟΚΑ – μεταγενέστερου του προκατόχου Σολωμού – στο ιστορικό συνεχές.

¹³ Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές/-τριες να κατανοούν την ιστορικότητα των λογοτεχνικών κειμένων και των ιδεών, οι οποίες αποτυπώνονται σε αυτά.

¹⁴ Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές/-τριες να διακρίνουν τη συλλογικότητα στη λογοτεχνία «του εμείς» και την ατομικότητα στη λογοτεχνία «του εγώ».

¹⁵ Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές/-τριες να κατανοούν την ιστορικότητα των λογοτεχνικών κειμένων και των ιδεών, οι οποίες αποτυπώνονται σε αυτά.

¹⁶ Διασύνδεση ανάμεσα στον Διονύσιο Σολωμό και στον Ευαγόρα Παλληκαρίδη υπάρχει και σε άλλα ποιήματα της συλλογής *Σηματοωροί*.

¹⁷ Πίτσα Γαλάζη, *Σηματοωροί*, «Σηματοωροί Ι», σσ.13-14.

¹⁸ Πίτσα Γαλάζη, *Τα πουλιά του Ευστολίου και ο Έγκλειστος*, Αρμός, Αθήνα 1997, 14.

¹⁹ Ο.π., σ.188: *ΜΙΚΡΟΣ (ποίημα 2 Ευστόλιος και όπου αλλού ΕΥΑΓΟΡΑΣ)*: «Ο 18χρονος μαθητής, ποιητής και αγωνιστής Ευαγόρας Παλληκαρίδης, που απαγχονίστηκε από τους Άγγλους στις 14 Μαρτίου του 1957 με την κατηγορία ότι μετέφερε όπλο στο δάσος της Πάφου. Οι λιγότεροι γνωστοί στίχοι του, μαζί με τα πατριωτικά του ποιήματα που γνωστοποιήθηκαν, φανερώνουν ένα προικισμένο έφηβο ποιητή, που αν ζούσε σήμερα ίσως να ήταν από τους σημαντικότερους ποιητές των νεοελληνικών γραμμάτων».

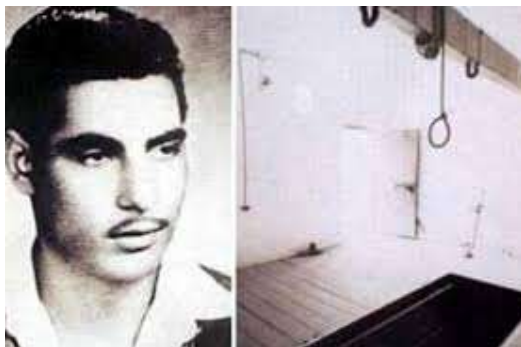
Αυτό, όμως, που σίγουρα δεν επιδιώκεται να εκφραστεί μέσω αυτού του επιθετικού προσδιορισμού είναι μια αξιακού τύπου συγκριτική θεώρηση των δύο ανδρών. Ο μικρός Σολωμός λέγεται *Ευαγόρας* και άρα υπάρχει μια απόλυτη εξίσωση ως προς τη βαρύτητα των δύο αυτών μεγεθών. Τι τους συνδέει; Η προσήλωσή τους στην ελευθερία και ο προσωπικός τους αγώνας για να την κατακτήσουν. Απέναντι στον σπουδαίο Σολωμό, ο οποίος «[σ]τους *Ελεύθερους πολιορκημένους* κάνει ένα πραγματικό άλμα και καταφέρνει να δημιουργήσει ένα “μέχρι παθήσεως” ωραίο – και παράλληλα διαπεραστικά σοφό – κείμενο που δίνει ορισμό της ελευθερίας[...],»²⁰ παρατάσσεται ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης, ένας έφηβος ήρωας-ποιητής.²¹

Ο Ευαγόρας λοιπόν, «γράφει τον ύμνο μας» και με τη γραφίδα και με το σπαθί. Και των δύο το όνομα έχει χαραχθεί στις χρυσές σελίδες της Ιστορίας, για τον αγώνα που είχαν δώσει στο όνομα της ελευθερίας, την οποία μετουσίωσαν σε ποιήματα/ύμνους, μα και σε στάση ζωής. Έτσι, απέναντι στον Σολωμό, η πατρίδα του οποίου, το μικρό αλωνάκι, επαναστάτησε εναντίον της Οθωμανικής αυτοκρατορίας για να αποσείσει 400 χρόνια σκλαβιάς, στέκεται ο επίγονος, που με τη θυσία του διατράνωσε τον πόθο η δική του ιδιαίτερη πατρίδα να απαλλαγεί από τον ζυγό της Βρετανικής αυτοκρατορίας και να ενωθεί με τη μητέρα Ελλάδα. Αυτή λοιπόν η ένωση, αυτή η διαδοχή και η συν(γ)-γένεια καταφάσκει και απαυγάζει μέσα από τον λόγο του ποιητικού υποκειμένου ήδη από τον πρώτο στίχο.

Στίχοι 3-4: Μικρέ Σολωμέ με τον στραγγαλισμένο ύμνο και το συμπυκνωμένο δάκρυ στο σύνορο

Στον στίχο 3 η προσφώνηση «Μικρέ Σολωμέ» επαναλαμβάνεται. Σε ένα πλαίσιο θεατρικότητας, αυτή η επανάληψη προσδίδει μεγαλύτερη ένταση. Όπως ο Σολωμός, στο πρώτο ποίημα της συλλογής, περιβάλλεται με εικόνες ματαίωσης, ακύρωσης,

εικόνες παραμόρφωσης της προσφοράς και του έργου του («όψη που ξεχάστηκε/ μαχαίρι που δεν κόβει πια/ και λάμπη μυστική που έσβησε και πάει / Μέθυσε Σολωμέ γερνάμε πια/ γερνάνε και οι ιδέες») έτσι και του Ευαγόρα ο ύμνος (μετωνυμικά²² η ελευθερία: δηλώνεται το περιέχον αντί του περιεχομένου) έχει στραγγαλιστεί. Η αξία

²⁰ Fatima Eloeva, «Διονύσιος Σολωμός – η γλώσσα της ελευθερίας ή η ελευθερία της γλώσσας», στο: https://www.eens.org/EENS_congresses/2010/Eloeva_Fatima.pdf [7ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών (Βιέννη, 11-14 Σεπτεμβρίου 2023) (υπό έκδοση)]

²¹ Γεώργιος Χατζηκωστής, *Ευαγόρας Παλληκαρίδης: ο Ήρωας και ο Ποιητής*, Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1984, σ. 12.

²² Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές/-τριες Να αναγνωρίζουν τα βασικά σχήματα λόγου της ποιητικής γλώσσας και να αντιλαμβάνονται τη λειτουργία τους.

εκείνη, η Ιδέα για την έλευση της οποίας είχε εθελούσια θυσιαστεί, είναι νεκρή. Την είχε διακονήσει με τον θάνατό του και τώρα ο ίδιος έχει αναστηθεί, στην εποχή του ποιητικού υποκειμένου, για να αντικρύσει τη σορό της. Το ποιητικό υποκείμενο υποδεικνύει, με την παθητική μετοχή, την αιτία θανάτου, τον στραγγαλισμό, ένα έγκλημα κατά το οποίο ο θύτης στερεί από το θύμα το οξυγόνο διά στραγγαλισμού. Σε αυτούς τους στίχους υπάρχει υπέρπυουσα καταγγελτική διάθεση η οποία θα επεξηγηθεί στους επόμενους στίχους.

Δομικά, ακολουθείται και πάλι η παρατακτική σύνδεση. Όπως στους πρώτους δύο στίχους με τα ρήματα «σε λένε – και γράφεις» δόθηκαν τα δύο βασικότερα γνωρίσματα του Ευαγόρα – το όνομα και το έργο του –, σε αυτούς τους στίχους, οι εμπρόθετοι προσδιορισμοί «με τον στραγγαλισμένο ύμνο και το συμπυκνωμένο δάκρυ» συμπληρώνουν τις ψηφίδες που στόχο έχουν να αναπαραστήσουν και να αναστήσουν τον ποιητή Ευαγόρα.

Πέρα από τον στραγγαλισμένο ύμνο/τη στραγγαλισμένη ελευθερία, γίνεται αναφορά και στο συμπυκνωμένο δάκρυ.²³ Το δάκρυ αυτό είναι το ίδιο με το οποίο βουρκώνει ο Αυξεντίου στον *Αποχαιρετισμό*, εκείνο που περιλαμβάνει όλα όσα έζησε και όσα δεν πρόκειται να ζήσει ο ήρωας, μια υπενθύμιση της τρωτότητας και της αδύναμης φύσης των ανθρώπων-ηρώων. Η λέξη «σύνορο» μπορεί, αφενός, να παραπέμπει στο σύνορο του ματιού, αποτυπώνεται δηλαδή σε παγωμένο χρόνο, ως σε φωτογραφική απεικόνιση σε μικρή εστιακή απόσταση, το δάκρυ έτοιμο να κυλήσει. Αφετέρου, μπορεί να παραπέμπει στα δεδομένα που έχει δημιουργήσει η πράσινη γραμμή στο νησί: στον διαχωρισμό του νησιού σε ελεύθερες και τουρκοκρατούμενες περιοχές. Εμπρός από αυτήν τη γραμμή-σύνορο, το συμπυκνωμένο δάκρυ σταματά ως ένδειξη διαμαρτυρίας: δεν ήταν για αυτή τη συνθήκη που είχε θυσιάσει τη ζωή του ο Ευαγόρας, δεν ήταν αυτή η συνθήκη που ονειρεύτηκε και επεδίωξε μέσα από τον αγώνα και την ποίησή του.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β

Στίχοι 5-6: Τα μονοπάτια και τα σκαλοπάτια σου κατεδαφίσαν οι εποχούμενοι

Όπως έχει διαπιστωθεί, «[...] η ποιήτρια ξεκινά από την πιο προχωρημένη επικαιρότητα, απηχώντας τη φρίκη των καιρών, δοσμένη με μια ιδιότυπη προσωπική γλώσσα που διαμόρφωσε[...]. Είναι μια ποίηση απολογητής και θύτης του σφαγιασμένου έρωτα, του σφαγιασμένου καιρού της, του σφαγιασμένου τόπου της».²⁴ Το ποιητικό υποκείμενο αρχίζει λοιπόν να περιγράφει στον ήρωα το έγκλημα που έχει διαπραχθεί απέναντι σε όλα όσα έχει αυτός επιτύχει. Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να γίνει ακρόαση του μελοποιημένου ποιήματος του Παλληκαρίδη «Θα πάρω μια

²³ Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές/-τριες να κατανοούν τη σημασία του ποιητικού λεξιλογίου και να αντιλαμβάνονται τον συγκινησιακό χαρακτήρα της ποίησης.

²⁴ Χρήστος Μαυρής, «Να φυσάς να γεμίζουν οι λέξεις πουλιά». *Ένα βιβλίο για την ποίηση της Πίτσας Γαλάζη...*, σ. 28.

ανηφορία», ώστε να εντοπίσουν από μόνοι τους τις λέξεις που χρησιμοποιεί η Γαλάζη και να αντιληφθούν τη σημασία τους.

Η μεταφορική χρήση των λέξεων «μονοπάτια» και «σκαλοπάτια» παραπέμπει στους αναβαθμούς του ξεσκαλώματος (του εαυτού – της πατρίδας – του κόσμου) που ένας άλλος συναγωνιστής του Παλληκαρίδη είχε επίσης ανέβει (βλ. Γ. Ρίτσος, *Αποχαιρετισμός*), ενώ πρόδηλος είναι και ο παραλληλισμός με τους Πειρασμούς που αντιμετωπίζουν και υπερβαίνουν οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι – όπως περιγράφεται και στα τρία Σχεδιάσματα του Δ. Σολωμού. Είναι όλη η εσωτερική πορεία του Παλληκαρίδη μέχρι και την αγχόνη. Ό,τι λοιπόν έχει οικοδομήσει ο ήρωας *οι εποχούμενοι* το έχουν κατεδάφισει (αλλαγή ρηματικού προσώπου για να εστιάσει πλέον στους δράστες). Η πράξη της κατεδάφισης σε αντιδιαστολή με το «μονοπάτια» και τα «σκαλοπάτια», το γκρέμισμα σε αντιδιαστολή με την οικοδόμηση και το κτίσιμο, το ύψος σε αντιδιαστολή με το βάθος, βρίσκονται τώρα στο επίκεντρο.

Με τη χρήση ενεργητικής σύνταξης σε αυτούς τους στίχους αποδίδεται έμφαση στον δράστη και η καταγγελτική διάθεση γίνεται πράξη. Οι εποχούμενοι τα γκρέμισαν. *Εποχούμενοι*²⁵ είναι οι επιβαίνοντες σε όχημα. Το ποιητικό υποκείμενο είναι θυμωμένο, απογοητευμένο, πικραμένο, γιατί το έργο αυτού που θαυμάζει, αυτού που έχει κατατάξει σε βάθρο Ηρώων η Ιστορία, διαλύθηκε από τους ανάξιους επιγόνους. Πρόκειται για άτομα που συνήθως είχαν θέσεις ισχύος και, σε αντίθεση προς τον Ήρωα που με τα πόδια περιπλανήθηκε για να βρει τη Λευτεριά, επιλέγουν την ευκολία, τη ραστώνη και τον νεοπλουτισμό. Γκρεμίζουν με τις αποφάσεις και τα έργα τους, καθώς διέρχονται τις λεωφόρους μέσα σε οχήματα, το Ωραίο και το Υψηλό των προγόνων τους. Ακόμη και ο παρατοπισμός της λέξης «κατεδάφισαν» (αντί «κατεδάφισαν») μπορεί να παραπέμπει στην οργή και τη σύγχυση που αισθάνεται το ποιητικό υποκείμενο, καθώς βρίσκεται μπροστά τον Παλληκαρίδη, ομολογώντας του τα εγκλήματα που έχουν συντελεστεί, μα και την απαξίωση απέναντι στο υποκείμενο του ρήματος.

Στίχοι 7-9: Αναβατόρια ανελκυστήρες ασανσέρ ψηλά ανεβάζουν δεν ψηλαφίζουν και απομακρύνουν από το χώμα σου

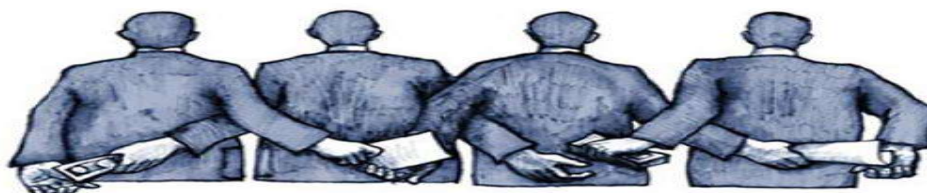
Τα ενεργητικά ρήματα «ανεβάζουν», «δεν ψηλαφίζουν και απομακρύνουν» έχουν ως υποκείμενό τους εποχούμενους. Οι εποχούμενοι – σε αντίθεση προς τον Ευαγόρα και τον Σολωμό που παρουσιάζονται ως πρόσωπα ακέραια, ακμαία και περήφανα – είναι ένα συλλογικό «πρόσωπο» που δεν έχει ξεκάθαρα χαρακτηριστικά. Είναι κατά βάση ανώνυμοι και η παθητική μετοχή *εποχούμενοι* χρησιμοποιείται για να τονιστεί, αφενός, η έλλειψη ταυτότητας και, αφετέρου, το ζήτημα της έλλειψης συλλογικής ευθύνης.

²⁵ Πίτσα Γαλάζη, *Υπνοπαιδεία*, Εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα, 1978, σσ. 80-81: «[...] οι ισορροπιστές, οι σαλταδόροι, οι σκοτεινοί/ από την τρύπα της ενέδρας πηδώντας. / Την πίκρα με τα δόντια σπάζει/ την μνήμη σφυρίζοντας./ σ' ώρες που ο Καραγκιόζης/ πραχτορευόμενος κι **εποχούμενος**/ απειλεί τον Αλέξαντρο/ τις προφητείες θερίζοντας/ και την μονοφθαλμία του Κύκλωπα εγκαθιστώντας [...]». Η μετοχή χρησιμοποιείται και σε άλλα ποιήματα της Π. Γαλάζη, πάντοτε με αρνητικό πρόσημο.

Οι εποχούμενοι κατεδάφισαν τα μονοπάτια και τα σκαλοπάτια, μα επιστρατεύουν «αναβατόρια, ανελκυστήρες, ασανσέρ» για να διατηρήσουν ένα κατ' επιφάση αίσθημα του Υψηλού, το οποίο δεν κατακτάται φυσικώ τω τρόπω, μα με τεχνική υποστήριξη. Οι άνθρωποι αυτοί «δεν ψηλαφίζουν», δηλαδή δεν έχουν τη σχέση με την πατρίδα και το χώμα της που είχαν οι ήρωες αγωνιστές, δεν έχουν την αγαπητική σχέση του Πετρή με τη γη του (βλ. Γ. Φ. Πετρίδης, «Ο πορτοκαλόκηπος»).

Όλη αυτή η συνθήκη μένει μακριά «από το χώμα», το χώμα που καθαγίασε ο Ευαγόρας πριν και μετά τον ηρωικό του θάνατο. Το χώμα που περπάτησε, το χώμα που τον σκέπασε. Το χώμα της πατρίδας, το οποίο φυλάσσει στα σπάργανά του κάθε βηματισμό, κάθε μάχη, κάθε θυσία και απωθεί την προδοσία και τους πατριδοκάπηλους. Μέσα λοιπόν από την αντίθεση, το ποιητικό υποκείμενο, εξαίρει τον αγώνα του Παλληκαρίδη και την προσφορά του απέναντι στην Πατρίδα. Όσο και να προσπαθούν οι εποχούμενοι να ανέβουν στην ιστορική συνείδηση, να κατακτήσουν θέση στην Ιστορία του τόπου, όσο και αν στηρίζονται σε αναβατόρια, ανελκυστήρες και ασανσέρ, το μόνο που πετυχαίνουν είναι η πρόσκαιρη καταξίωση.

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ

Στίχοι 10-11: Εγώ που παράδωσα στη γη αγάπες κι όνειρα πολλά για να γίνουν πατρίδα

Το ρηματικό πρόσωπο εναλλάσσεται και πάλι (α' ενικού).²⁶ Το ποιητικό υποκείμενο απολογητικά, απογοητευμένο και θλιμμένο, σε ένα πλαίσιο προσωπικού απολογισμού απαριθμεί στον Ευαγόρα τα όσα έχει κάνει. Αναφέρει εκείνα που έχει *παραδώσει*, που έχει προσφέρει σε μια προσπάθεια, αφενός, αποστασιοποίησης από τους εποχούμενους, αφετέρου, εξευμενισμού του Ευαγόρα, ο οποίος σίγουρα θα είναι χολωμένος στο άκουσμα της καταστροφής όλων όσα οικοδόμησε με τη θυσία του.

Το *χώμα* γίνεται *γη* και η *γη* γίνεται *πατρίδα*. Η διαφορά έγκειται σε αυτά που φυτεύεις, σε αυτά που εμπλουτίζουν και ανάγουν το απλό χώμα σε συγκινησιακό μέγεθος (πατρίδα) για το οποίο μπορεί κανείς να θυσιάσει τη ζωή του. Το ποιητικό υποκείμενο εξομολογείται πως έχει δώσει σε αυτή τη γη «αγάπη κι όνειρα πολλά», τονίζοντας τον προσωπικό αγώνα και τις προσπάθειες για να επιτευχθεί η Ένωση («για να γίνουν πατρίδα»)²⁷.

Η ευδόωση του αγώνα λοιπόν ματαιώνεται (όλες οι θυσίες θα γίνονταν *πατρίδα*, μα δεν έγιναν) και ο στίχος 10, ο πιο πολυσύλλαβος στίχος του ποιήματος, λειτουργεί ως

²⁶ Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές/-τριες να αναγνωρίζουν στα ποιητικά κείμενα το ποιητικό υποκείμενο.

²⁷ Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές/-τριες να αντιλαμβάνονται τη διαλεκτική σχέση της κυπριακής λογοτεχνίας με την ευρύτερη νεοελληνική λογοτεχνία, την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια.

μια υπόμνηση των πολλών που είχαν γίνει (για αυτό η ποιήτρια περιλαμβάνει το επίθετο *πολλά*), ειδικά κατά τον αγώνα του 1955-1959 από τους νεαρούς, κυρίως, εκφραστές. Το ρήμα «*παράδωσα*» δηλώνει τον απεριόριστο σεβασμό με τον οποίο οι νέοι κατέθεταν τα όνειρα και τις ελπίδες τους στα *Ιδανικά* και τις *Αξίες*, προκειμένου να τα κρατήσουν ζωντανά και να ενισχύσουν μέσα από αυτά τον δικό τους αγνό Αγώνα.

Στίχοι 12-14: Εγώ που είχα πατρίδα και δεν έχω πια ο μέτοικος ποιητής των ονείρων ο πρόσφυγας

Στους στίχους 12-14 χρησιμοποιείται η προσωπική αντωνυμία «*εγώ*» για σκοπούς έμφασης. Ήρθε η στιγμή που το ποιητικό υποκείμενο θα αυτοπροσδιοριστεί και θα συστηθεί στον ήρωα. Ο τόνος γίνεται πιο προσωπικός και η ποιητική φωνή αναφέρει πως έχει χάσει την πατρίδα της. Στην *Ιστορία της Νεότερης Κυπριακής Λογοτεχνίας* διαβάζουμε πως η Π. Γαλάζη:

[...] επιστρέφει επίμονα στην κυπριακή «εποποιία» του 1955-1959 (στα ώριμα βιβλία της *Υπνοπαιδεία*, 1978, και *Σηματαωροί*, 1983) για να συνδέσει τη διάψευση του ενωτικού οράματος με την τραγωδία του 1974. Με τη διαφορά ότι απωθεί την πρόσφατη συμφορά σε ένα δεύτερο πλάνο, για να κρατήσει την πικρή απογοήτευσή της σε συνάρτηση με το κλίμα διάψευσης, με τον διαχρονικό καημό της ρωμιοσύνης.²⁸

Το ποιητικό υποκείμενο βρίσκεται σε μια ιστορική περίοδο μετά από τον αγώνα του 1955-1959, τον ενταφιασμό της ιδέας της Ένωσης με την Ελλάδα, την ανεξαρτησία της Κύπρου, την τουρκική εισβολή και διχοτόμηση του νησιού και προσπαθεί να διαχειριστεί την έννοια της *πατρίδας* (της Ένωσης με την Ελλάδα, όπως υπονοεί στον στίχο 11) και έπειτα της *μοιρασμένης πατρίδας* (στίχος 12). Με αυτή την αμφισημία σχετίζονται και οι ιδιότητες του ποιητικού υποκειμένου ως *μετοίκου* («μέτοικος» ήταν ο κάτοικος της Αρχαίας Αθήνας που καταγόταν από άλλη πόλη και δεν είχε πλήρη πολιτικά δικαιώματα). Εδώ ο *μέτοικος* σημασιοδοτείται, αφενός, με τη μεταφορική σημασία του ανέστιου, ως απότοκο της μη Ένωσης του νησιού με τον εθνικό κορμό και, αφετέρου, με την κυριολεκτική σημασία του *πρόσφυγα* (ως απότοκο της εισβολής της Τουρκίας του 1974 και των τραγικών συνακολούθων της).

Στο ποίημα «Υπνοπαιδεία XI», διαβάζουμε: «[...] Είπα να μην σας διηγηθώ σε πρώτο πρόσωπο/ το αδιαχώριστο όμως μ' εμποδίζει./ Το ποίημα λοιπόν κι εγώ το ίδιο είμαστε/ ισόνομοι σ' ονείρου προσφυγιά, σε πίκρα θανάτου [...].²⁹ Η έννοια της προσφυγιάς σε συνάρτηση με τα όνειρα είναι ένα μοτίβο που επανέρχεται στην ποιητική παραγωγή της Γαλάζη, με το οποίο τονίζεται η διπλή ζωή του ποιητή: ως φθαρτή ύπαρξη στον κόσμο των αισθητών, μα και ως άυλη ύπαρξη που μετέχει του κόσμου που έχουν φτιάξει τα όνειρα. Η απώλεια αυτού του κόσμου («ονείρου

²⁸Γιώργος Κεχαγιόγλου – Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Ιστορία της Νεότερης Κυπριακής Λογοτεχνίας...*, σ. 611.

²⁹ Πίτσα Γαλάζη, *Υπνοπαιδεία*, Εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα, 1978, σ. 81.

προσφυγιά») είναι ίσως πιο οδυνηρή από την απώλεια του πρώτου κόσμου, του φθαρτού («πίκρα θανάτου»).

Στίχοι 15–17: ψάλλω τη λειτουργία να τελειώσω παλαιο-λόγος σε χρόνο που τρώει τον λόγο

Σε μια προσπάθειά της η ποιήτρια «[...] να αρθρώσει τη φωνή της “κομματιασμένης” γενιάς της και, καταργώντας τον χώρο και τον χρόνο, να χωνέψει και να χωρέσει σε έναν επίσης κατατεμαχισμένο και εκρηκτικό λόγο προσωπικά και συλλογικά βιώματα [...]» αξιοποιεί τις αναγωγές στον Μύθο και στην Ιστορία.³⁰ Ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος, η τελευταία θεία λειτουργία και η Άλωση της Κωνσταντινούπολης συντελούν στο να αποκτήσει το τέλος του ποιήματος μια δραματική, με την έννοια της τραγικότητας, ένταση. Ο νεκρاناστημένος Ευγόρας με τον στραγγαλισμένο ύμνο και το συμπυκνωμένο δάκρυ στο σύνορο, οι εποχούμενοι με τις ανίερες δοσοληψίες υλικών και ιδεολογικών μεγεθών και ανάμεσά τους, το ποιητικό υποκείμενο, μέτοικος και πρόσφυγας που έχει δώσει τόσα πολλά, αντικρύζουν όλοι την απόλυτη ακύρωση, την προέλαση του εχθρού και την απώλεια των πάντων.

Ο λόγος ως το βασικό συστατικό της Δημιουργίας και της Ποίησης, καταβροχθίζεται από τον Χρόνο, που στο πέρασμά του έχουν επέλθει η κάθοδος/πτώση, η παρακμή και η σήψη.

Στίχος 18: την αρχή διαγράφοντας

Ο τελευταίος στίχος έχει διττή σημασία: α) το ποιητικό υποκείμενο, ντροπιασμένο και εξορισμένο από τους επιγόνους, διαγράφει, δηλαδή σβήνει τις ένδοξες απαρχές/καταβολές τους, διαχωρίζοντάς τους έτσι από τους ήρωες. β) Το ποιητικό υποκείμενο διαγράφει, δηλαδή υποδεικνύει μια νέα αρχή, αντιηρωική, σκοτεινή, αποστραγγισμένη από κάθε όνειρο και ελπίδα. Ο στίχος αυτός παραμένει μετέωρος, επιτείνοντας τον προβληματισμό του αναγνώστη.

Η απουσία τελείας στο τέλος, αλλά και η γενικότερη απουσία σημείων στίξης σε όλο το υπόλοιπο ποίημα, συνάδει με τη διαπίστωση των Κεχαγιόγλου – Παπαλεοντίου που θέλει την φωνή του ποιητικού υποκειμένου κατακερματισμένη, ανήμπορη πια να δομήσει, να φτιάξει σκαλοπάτια και να ονειρευτεί μια πατρίδα που θα άξιζε σε όλους όσοι είχαν πεθάνει για αυτήν.

Σύνταξη/Επιμέλεια της διδακτικής πρότασης: Δρ Έλενα Ματσάγγου, Σύμβουλος Φιλολογικών Μαθημάτων

Εποπτεία: Δρ Λεωνίδας Γαλάζης, ΕΜΕ Φιλολογικών Μαθημάτων

³⁰ Γιώργος Κεχαγιόγλου-Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Ιστορία της Νεότερης Κυπριακής Λογοτεχνίας...*, σ. 611.